

Sürdürülebilir Turizm Kavramsallaştırması Üzerine Bibliyometrik Bir Analiz

Hatice Erdoğan^{1**} Serhat Zaman²

¹ Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tekirdağ, Türkiye, haticeerdogan@nku.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0597-7430

² Bursa Uludağ Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Bursa, Türkiye, serhatzaman@uludag.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4300-9382

Öz

Bu araştırma bilim haritalama tekniği ile sürdürülebilir turizm kavramını incelemeyi ve kavramsallaştırmayı amaçlamaktadır. Scopus veri tabanından 2013-2023 yılları arasında "sustainable tourism" anahtar kelimesi ile yayınlanan makaleler araştırılmıştır. Araştırmanın bilim alanı social sciences ve environmental science, earth and planetary sciences, arts and humanities ve multidisciplinary olarak sınırlandırılmıştır. 3133 makale ile analiz gerçekleştirilmiştir. Analiz VOSviewer yazılımı ile gerçekleştirilmiştir. Analiz ile atıflar, dokümanlar, yazarlar, ülkeler, anahtar kelimeler, dergiler ve kurumlar incelenmiştir. Bu sayede araştırma alanındaki küme, tema ve bağlantılar belirlenmiştir. Küme ve bağlantılar, sürdürülebilir turizm araştırma alanındaki farklı perspektif ve metodolojilerin mevcudiyetini ortaya koymaktadır. Küme, tema ve bağlantılar arasındaki yakınlık ve hiyerarşi, farklı perspektif ve metodolojiler arasındaki diyalogu temsil etmektedir. Son olarak anahtar kelime analizi ile odak temalar belirlenmiştir. Araştırma alanının kavramsal yapısının anlaşılmasına imkân veren bu metodoloji sayesinde sürdürülebilir turizmin toplumun, sektörün ve karar vericilerin ihtiyaçlarına cevap veren önemli bir kavram olduğu ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Bibliyometrik Analiz, Sürdürülebilir Turizm, Performans Analizi, Scopus

A Bibliometric Analysis on the Conceptualization of Sustainable Tourism

Abstract

This study aims to examine and conceptualize the concept of sustainable tourism with bibliometric mapping. Articles published with the keyword "sustainable tourism" between 2013 and 2023 were searched from the Scopus database. Research area is limited to social sciences and environmental science, earth and planetary sciences, arts and humanities and multidisciplinary. 3133 articles were analyzed. Analysis was done with VOSviewer software. With the analysis, citations, documents, authors, countries, keywords, journals and universities were examined. In this way, clusters, themes and connections in the research area were determined. The cluster and links reveal the existence of different perspectives and methodologies in the field of sustainable tourism research. The closeness and hierarchy between the cluster, themes and connections represent the dialogue between different perspectives and methodologies. Finally, the focus themes were determined by keyword analysis. With this methodology, which allows to understand the conceptual structure of the research area, it has been revealed that sustainable tourism is an important concept that responds to the needs of the society, the sector and the administrators.

Keywords: Bibliometric Analysis, Sustainable Tourism, Performance Analysis, Scopus

önerilen atıf/cite this article as

Erdoğan, H. & Zaman, S. (2024). Sürdürülebilir Turizm Kavramsallaştırması Üzerine Bibliyometrik Bir Analiz. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 66-86.

**Sorumlu yazar e-posta/ Corresponding author e-mail: haticeerdogan@nku.edu.tr

Araştırma Makalesi

Cilt 8, Sayı 1, 2024
ss. 66-86

Gönderim : 22.06.2023

1. Düzeltme: 01.12.2023

Kabul Tarihi: 20.12.2023

Research Article

Vol 8, No 1, 2024
pp. 66-86

Received : 22.06.2023

Revision1: 01.12.2023

Accepted: 20.12.2023

GİRİŞ

Turizmin sürdürülebilirlik ile ilişkisi sürdürülebilir kalkınma ilkelerinin turizme uyarlanması ile başlamıştır. “*Şimdiki neslin ihtiyaçlarının, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinden ödün vermeden karşılanması*” olarak tanımlanan sürdürülebilirlik (WCED, 1987), bir yandan sınırların olduğunu ifade ederken bir yandan da kalkınma terimi ile insan kullanımını vurgulamaktadır. Eleştirel bir okumayla bu kavramın birbiriyle çatışan unsurları bünyesinde barındırdığı anlaşılmaktadır (Higgins-Desbiolles, 2018:157). Bundan dolayı ortaya çıkışından bu yana sürdürülebilir turizm, normatif bir anlayış olarak tanımlanmıştır. Her ne kadar kavramın geniş kapsamı ve bütüncül yapısı eleştirilmesine neden olmuş olsa da sosyal, kültürel, ekonomik, politik ve etik konuları da içeren sürdürülebilir turizm, zamanla yaygın olarak kullanılan bir kavram haline gelmiştir (Andrade-Valbuena vd., 2022; Moyle vd., 2021:106). Sürdürülebilirliğin ekonomik kalkınmaya, turizmin her düzeyde (sektör, toplum vb.) karlılığına, sürdürülebilir sosyal kalkınmaya, insan hakları ve fırsat eşitliğine, çevrenin sürdürülebilir gelişimine, biyolojik çeşitliliğe, doğal kaynakların korunması konularına yaptığı vurgu (UNWTO, 2005:12) eylem ve davranışlar konusunda farkındalık yaratmıştır (Mihalic, 2016).

Seyahat hakkı ve yaşam hakkı gibi iki önemli bağlamda ele alınan sürdürülebilir turizm, iki grubun çıkarlarını dengelemeyi amaçlamaktadır (Santos-Rojo vd., 2023: 11). Ziyaretçiler ve yerel halk arasındaki gerilimi dengelemeyi ve düzenlemeyi amaçlayan karar vericiler, çeşitli girişimlerde bulunmuş ve yerel, ulusal, uluslararası ölçekte adımlar atılmıştır. Örneğin 1972 yılında düzenlenen Stokholm Konferansı’nda sürdürülebilirlik anlayışını geliştirmeye yönelik ilk resmi adımlar atılmıştır. Günümüze kadar uzanan bu yolculukta ilk olarak çevre ve kaynakların korunması başlıklarına vurgu yapılırken zamanla kültür, toplum ve ekonomi başlıkları da kavram içerisinde yerini almıştır. Stokholm Konferansı’nın ardından 1980 yılında Uluslararası Doğal Kaynakları Koruma Birliği tarafından bir strateji yayınlanmış, ardından 1987 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu’nun raporu ile sürdürülebilir kalkınma ilkeleri ele alınmıştır. 1987 yılında sürdürülebilir kalkınma ilkelerinin turizme aktarılmasıyla destinasyon sorunları üzerine akademik, sektörel ve politik tartışmalar gerçekleştirilmiştir (Garrod & Fyall, 1998). Dünya Turizm Örgütü de sektörün büyümesinin sosyal, ekonomik ve ekolojik düzeyde olumsuz sonuçlar doğurduğunu gözlemlemiş ve gündemine Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu’nun raporu ile “sürdürülebilir kalkınma” terimini dahil etmiştir (Aall & Koens, 2019). 1992 yılındaki Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı’nda bu zamana kadar yapılan eleştiriler ve tartışmaların çözümüne yönelik neler yapılabileceği, yani teori ve söylemlerin nasıl pratiğe aktarılacağına yönelik fikirler sunulmuştur (Hughes, 2004). 2002 yılındaki Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi, 2012 yılında Rio de Jenorio, 2015 yılında New York’ta düzenlenen konferanslar, aktörlerin bir araya gelerek eylemlerinin sonuçlarını tartıştığı bir platform haline gelmiştir (Garrod & Fyall, 1998: 199-212).

Kavram çatısı altında toplanan üç boyutun (sosyal, ekonomik ve çevresel) sunduğu genişlik, çeşitli yorum ve çoklu tanımlamaların yapılmasına olanak sağlamıştır (Gössling vd., 2009). Çoklu tanımlama ve yorumlara ek olarak araştırmacılar da kavramın uygulanabilirliği üzerine fikir üretmişlerdir (Andrade-Valbuena vd., 2022; Bianchi, 2004; Hall vd., 2006; Sharpley, 2000). Her ne kadar sürdürülebilir turizmin bu üç ayağı geniş çapta kabul edilmiş olsa da kimi araştırmacılar ekonomik boyuta daha fazla vurgu yapıldığını ifade ederek sosyal boyutun göz ardı edildiğini belirtmektedir (Hardy vd., 2002; Timur & Getz, 2009). Fakat sürdürülebilir turizm kavramı üç temel üzerine inşa edilmiştir. İlkeleri ile çevresel, ekonomik ve sosyo-kültürel yönere atıfta bulunmaktadır (*World Tourism Organization UNWTO | Specialized agency of the United Nations*, 2018). Yani herhangi bir başlığın diğer başlığa göre daha önemli veya önemsiz olduğunu söylemek yanlıştır.

Sürdürülebilirlik dünyadaki çeşitli aktörler tarafından -özellikle de şirketler, uluslar, politika yapıcılar ve bilim camiası tarafından- ele alınmakta ve destinasyonun ihtiyaçları doğrultusunda değerlendirilmektedir. Konuya yönelik ilginin muazzam derecede arttığını literatürden görmek mümkündür (Higgins-Desbiolles, 2018). Sürdürülebilir turizm araştırmalarının yaygınlaşması yeni tartışma, fikir, metodoloji ve disiplinler yaklaşımların benimsenmesine etki etmiş olsa da (Bramwell & Lane, 2014) araştırmacılar çalışmaların hacimsel olarak arttığını fakat kavramın uygulanabilirliği konusunda eksikliğin olduğunu belirtmektedir (Torres-Delgado & Palomeque, 2014). Bundan dolayı araştırmacılar, sürdürülebilir turizmin kapsamını ve derinliğini gerçekten yansıtmak için daha çok yolun olduğunu ifade etmektedir (Weaver & Jin, 2016). Bir diğer tartışma ise sürdürülebilir kullanımın nasıl belirleneceği ve ölçüleceği ile alakalıdır. Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını nesnel ve ölçülebilir bir şekilde ifade edebilmek için taşıma kapasitesi kavramından yararlanan araştırmacılar, sürdürülebilir turizmde kaynak odaklı bir yaklaşım benimsemiştir (Stankey, 1982; Taylor, 2001). Fakat bu yaklaşım da yalnızca turist sayısı ve yoğunluğu ile ilgilendiği, algı, tutum ve davranışları dikkate almadığı için eleştirilmiştir (Butler, 1999:9). Sürdürülebilir turizmi sektörel bakış açısı ile değerlendiren araştırmacılar ise değişime odaklanarak kaynak odaklı yaklaşımın dönüşen turizm faaliyetlerini göz ardı ettiğini belirtmektedir (Wall, 1997). Yani turizmin ihtiyaçları doğrultusunda değişen faaliyet, ürün ve kaynaklara odaklanarak turizm endüstrisi ve sürdürülebilir turizm arasında ilişki kurmaktadır. Toplum odaklı sürdürülebilir turizm yaklaşımını benimseyen araştırmacılar ise hem kaynak odaklı hem de faaliyet odaklı sürdürülebilir turizm yaklaşımını sorunlu bulmaktadır. Daha eleştirel bir tarafta yer alan bu araştırmacılar kaynakların kimin için sürdürülebilir olduğunu, kimin karar verdiğini ve sürdürülebilir kalkınmanın kimin yararına olduğu sorularını sorarak, bu soruların yanıtlarını güç ilişkileri ile açıklamaktadır (Bianchi, 2004; Getz & Timur, 2004).

Araştırma alanına farklı disiplinler yaklaşımların katkısı sürdürülebilir turizm araştırmalarının sayısını ve çeşitliliğini arttırmıştır (Bramwell & Lane, 2014). Hâlihazırda bu ilginin devam ettiğini literatürden anlamak mümkündür (Moyle vd., 2021; Ruhanen vd., 2015; Więckowski, 2021). Turizmin sürdürülebilir gelişiminin

toplumumuz için her zamankinden daha önemli olduğu düşünüldüğünde, bu çalışmada yer alan bilgiler çeşitli paydaşlar için önemli olabilir (Andrade-Valbuena vd., 2022). Bu doğrultuda araştırma alanı olarak seçilmiş “sürdürülebilir turizm” kavramının geçmişi, bugünü ve geleceği hakkında bilgi sahibi olmak ve eğilimleri belirlemek için temaları ortaya koyan görselleştirmelerden yararlanılmıştır. Bu sebeple çalışmamızın sürdürülebilir turizm literatürüne katkı sunması beklenmektedir. Nitekim bibliyometrik yöntemler ile araştırma alanının çeşitli yönleri incelenirken, araştırmacılar, kurumlar ve dergiler arasındaki bağlantı da ortaya konulmaktadır (Ellegaard & Wallin, 2015). Bibliyometrik çalışmalar sayesinde araştırmacılar bilim insanlarının katkılarını belirleyerek diğer bilim dalları ile ilişkisini tespit edebilmektedir (Yeksan & Akbaba, 2019). Yapılan çalışma sayesinde araştırma alanındaki eğilimler belirlenmiş, bilimsel üretim haritalandırılmıştır. Ek olarak araştırmanın gelecekteki çalışmalar konusunda araştırmacılara öngörü sağlayacağı düşünülmektedir. Literatürde bibliyometrik veriler kullanılarak yapılan ve ilgi çekici sonuçlara ulaşan araştırmalar bulunmaktadır (Çiçek & Kozak, 2012; Somuncu & Güney, 2020; Temizkan vd., 2015; Yeksan & Akbaba, 2019; Yılmaz, 2017). Örneğin 2010-2017 yılları arasında uluslararası literatürde yayınlanan sürdürülebilir turizm makalelerini inceleyen bir araştırma yıllar içerisinde yayın sayısının arttığını tespit etmiştir (Yeksan & Akbaba, 2019). Araştırmacılar, gelecekte yapılacak benzer çalışmaların farklı parametreler ile genişletilmesiyle alanyazına katkı sağlayabileceğini belirtmektedir (Yeksan & Akbaba, 2019).

YÖNTEM

Bibliyometrik analiz, büyük hacimli bilimsel verileri analiz etmek için kullanılan popüler ve titiz bir yöntemdir (Donthu vd., 2021:285). Bu yöntem ile performans değerlendirmesi, araştırma alanındaki bileşenler, eğilimler ve araştırma alanının entelektüel yapısı keşfedilebilmektedir. Yani bibliyometrik analiz ile büyük hacimli yapılandırılmamış veriler titiz bir şekilde anlamlandırılmakta, kümülatif bilimsel bilgi haritalandırılmaktadır (Ellegaard & Wallin, 2015). Özellikle Scopus ve Web of Science gibi bilimsel veritabanları büyük hacimli bibliyometrik verilerin elde edilmesini nispeten kolay hale getirmiş ve Gephi, Leximancer, CiteSpace ve VOSviewer gibi bibliyometrik yazılımlar ile bu tür verilerin analiz edilmesi kolaylaşmış, dolayısıyla bibliyometrik analize olan ilgi artmıştır (Danvila-del-Valle vd., 2019: 627-636).

Bibliyometrik yöntemler ile görselleştirilen bu çalışmada performans analizi ve bilimsel haritalama yapılmıştır. Performans analizi ile araştırmanın katkısı açıklanmış, bilimsel haritalama ile araştırma bileşenleri arasındaki ilişkilere odaklanılmıştır (Donthu vd., 2021). Performans analizinde yayın başına düşen atıf (Podsakoff vd., 2005), h indeksi gibi ölçütler dikkate alınmakta, ortak alıntı analizi (Fahimnia vd., 2015), bibliyografik bağlantı (Donthu vd., 2020), ortak yazarlık analizi (Emich vd., 2020) ve kelime analizinde ise üretkenlik ve verimlilik ölçütleri kullanılmaktadır (Emich vd., 2020). Bu teknikler farklı veri gereksinimleri ve kullanım alanlarına sahiptir. Örneğin atıf analizi, bir araştırma alanındaki en etkili yayınları belirleyerek arasındaki ilişkileri analiz etmek için kullanılmaktadır. Ortak alıntı analizinde ise

araştırma alanındaki temaların gelişimini anlamak için referanslar veri olarak kullanılmaktadır. Bibliyografik bağlantılarından temaların dönemsel ve güncel gelişimini anlamak için yararlanılmaktadır. Kelime analizinde ise dokümanın içeriğine odaklanılarak araştırma alanındaki mevcut ve gelecekteki ilişkileri keşfetmek amaçlanmaktadır (Donthu vd., 2021). İfade edilen ilişkileri keşfetmek ve sürdürülebilir turizm kavramı altındaki temaları anlamak için öncelikle bibliyometrik veriler toplanmıştır. Kapsamın yeterli olup olmadığını belirlemek için makale sayısı gözden geçirilmiştir. Araştırmacılar 500 veya daha fazla yayının bibliyometrik analiz için yeterli olduğunu belirtmektedir (Donthu vd., 2021). Bu çalışmada da 3133 makale analiz edilmiştir. Bibliyometrik analiz için veriler Scopus veri tabanından elde edilmiştir. Araştırmanın bilim alanı *social sciences ve environmental science, earth and planetary sciences, arts and humanities* ve *multidisciplinary* olarak sınırlandırılmıştır. Veritabanı olarak yalnızca Scopus kullanılmasının ve çalışmanın beş araştırma alanı ile sınırlandırılmasının sebebi; farklı veritabanlarının farklı bibliyometrik veri biçimlerini kullanması ve bunları tek bir formatta birleştirme zorluğudur.

Tablo 1. Toplanan Bibliyometrik Verilerin Sınırları

Veri Tabanı	Scopus
Arama Kriterleri	Başlık, Özet, Anahtar Kelimeler
Anahtar Kelime	Sürdürülebilir Turizm
Sınırlar	social sciences ve environmental science, earth and planetary sciences, arts and humanities ve multidisciplinary
Yıl Aralığı	2013-2023
Ülke	Tümü
Verinin Elde Edildiği Tarih	27.04.2023
Yayın Sayısı	3133

Verilerin toplanmasının ardından analiz aşamasına geçilmiştir. Analiz VOSviewer aracı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu araç ağ verileri vasıtasıyla haritalar oluşturmaya yarayan bir yazılımdır. Bu yazılımdan bilimsel yayın ağları oluşturmak için sıkça yararlanılmaktadır.

Tablo 2. Çalışmada kullanılan VOSviewer analiz çeşitleri

Atıf (Citation)	Belgeler (Documents)
Bibliyometrik Eşleştirme (Bibliographic Coupling)	Yazarlar (Authors)
	Ülkeler (Countries)
	Kaynaklar (Sources)

Kaynak: Öztürk & Kurutkan (2020:3)

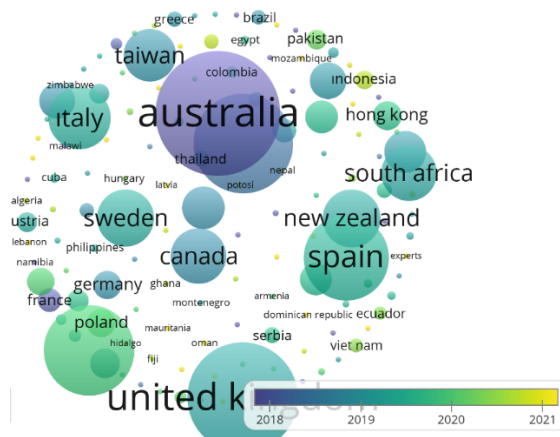
Araştırmamızda ağlar yoluyla bibliyografik bağlantılar gösterilmiştir. Her bağlantı bir sayısal değer ile temsil edilmektedir. Bu değer ne kadar yüksek ise bağlantı o kadar güçlüdür. Yani atıf sayısı, ortak yazarlık ve araştırmacılar arasındaki ilişki ne kadar fazla ise bağlantı da o kadar güçlüdür. Ek olarak etiket boyutları da bağlantının gücünü göstermektedir. Dergiler arasındaki bağlantının ortaya konulduğu

görselleştirmede ise ögelerin birbirine yakınlığı ve uzaklığı, arasındaki bağlantı gösterilmektedir. Yani iki dergi birbirine ne kadar yakınsa arasındaki ilişki de o kadar güçlüdür. Görsellerdeki renkler ise kümeleri ifade etmektedir. Kümeler küme numaraları kullanılarak etiketlenmiştir. Küme numaraları ögelerin öznitelik değerleridir. Yoğunluk görselleştirmesi ile ögelerin tekrarlanma sıklıkları ifade edilmiştir. Buraya kadar ifade edilen bibliyometrik analiz tekniği, çalışmanın amacı doğrultusunda seçilmiştir. Yani araştırmanın geçmişi, bugünü ve geleceği hakkında bir inceleme sunmak amaçlandığı için kelime analizi (gelecek), bibliyografik bağlantı (şimdiki zaman) ve ortak atıf analizi (geçmiş) ile araştırma alanında ne olduğu tanımlanmış ve ne anlama geldiği analitik bir şekilde raporlanmıştır.

BULGULAR

Bibliyometrik analiz, sürdürülebilir turizm araştırmalarına yönelik ilginin her geçen gün arttığını göstermektedir. Ayrıca son yıllarda yayınlanan makalelerin -önceki yıllar ile kıyaslandığında- çok daha etkili olduğu görülmüştür. Bunun birkaç nedeni bulunmaktadır. Bunlardan birincisi yoksulluğun azaltılması, yerel refahın artırılması, doğal kaynakların korunması gibi bir dizi küresel amacın sürdürülebilir kalkınma gündeminde yer almasıdır. İkincisi ise turizm, konaklama, seyahat ve eğlence çalışmalarında sürdürülebilirliğin öneminin gün geçtikçe önem kazanmasıdır. Üçüncü olarak sürdürülebilirlik üzerine uzmanlaşmış dergilerin artmasıdır (Ruhanen vd., 2015; Terán-Yépez vd., 2020).

Bilimsel bilginin "büyük resmini" çizmek, çeşitli nedenlerle uzun zamandır arzu edilen bir talep olmuştur. Açıkçası geleneksel yöntemler ile bu zaman alıcıdır, tekrarlanması zordur ve son derece karmaşıktır. Ayrıca bilginin hızına ayak uydurmak neredeyse imkansızdır (Börner vd., 2003). Fakat bibliyometrik yöntemlerin önemli bir metodoloji haline gelmesiyle bu zorluklar giderilmiştir. Bu çalışmada da bibliyometrik yöntemler kullanılarak atıf analizi, ortak atıf analizi, bibliyografik bağlantı, kelime analizi ve ortak yazarlık analizi yapılmıştır. Bilimsel haritalama yöntemi sayesinde bilimsel aktörlerin birbirileri ile diyalogu ve mekânsal temsili gösterilmiştir. Bu sayede araştırma konusunun yapısal ve dinamik yönleri ortaya konulmuştur (Börner vd., 2003:179-255). Çalışmada öncelikle performans analizi yapılmıştır.

Şekil 1. Ülkelerin performans analizi/ Eşik değeri olarak: Ülkenin minimum doküman sayısı:1 Ülkenin minimum atıf sayısı:1 olarak belirlenmiştir. (146 ögeden 146 öge eşik değerini karşılamıştır.)

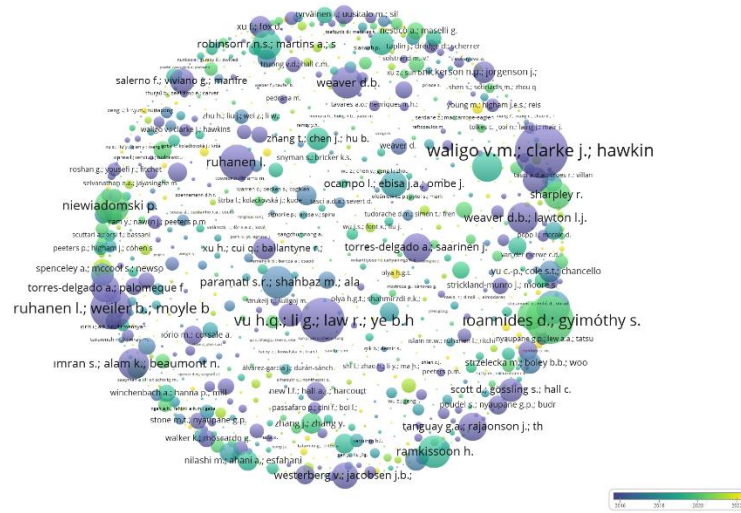
Performans analizinde materyal, yayının yapıldığı ülke, alıntı ve bağlantılar baz alınarak incelenmiştir. Burada yapılan analizde araştırmacının yayın tarihinde çalışmakta olduğu ülke temel alınmaktadır. Akademik çıktıları ülkeler bazında incelendiğimizde (Şekil 1.) Avusturalya'nın doküman ve atıf sıralamasında lider ülke olduğunu görmekteyiz.

Tablo 3. Ülkelerin performans analizi*

	Ülke	Doküman	Atıf
1	Avusturalya	232	8169
2	Birleşik Krallık	246	6949
3	ABD	289	6062
4	Çin Halk Cumhuriyeti	308	5385
5	İspanya	328	4943
6	İtalya	227	3312
7	Yeni Zelanda	86	2982
8	İsveç	73	2935
9	Güney Afrika	145	2808
10	Kanada	91	2806

* Eşik değeri olarak: Ülkenin minimum doküman sayısı:1 Ülkenin minimum atıf sayısı:1 olarak belirlenmiştir. (146 ögeden 146 öge eşik değerini karşılamıştır.)

Avusturalya'yı Birleşik Krallık ve ABD takip etmektedir. Bu ülkeler sürdürülebilir turizm araştırmalarında en etkili makalelere sahiptir. Sürdürülebilirliğin turizm destinasyonundaki rekabet gücünü arttırdığı öncülüne dayanarak, bu ülkeler sektördeki araştırma faaliyetlerine giderek daha fazla yatırım yapmaktadır (Goffi vd., 2019). Sıralamada yer alan ülkelerin çoğunun (Tablo 3.), Avrupa ülkelerine ait olması bundan dolayıdır. Avrupa ülkeleri dışında Çin hem nicelik hem de etki açısından Asya ülkeleri arasında lider konumdadır. Bunun dışında Yeni Zelanda da Asya ülkeleri arasında üretkenlik ve etki değer bakımından ön plana çıkmaktadır. Bu durum, Yeni Zelanda'nın ekonomik kalkınmasında turizm endüstrisinin tarihsel önemi ile tutarlıdır. (Garrigos-Simon vd., 2018; Niñerola vd., 2019). Listeye dahil olan Güney Afrika'nın araştırma konusuna yönelik ilgisi, Afrika'da turizmin gittikçe kitleleşmesi ve mevcut turizm destinasyonlarında turizmin olumsuz etkilerinin belgelenmesi ile olmuştur (Spenceley, 2005). Yayınlar arasındaki entelektüel bağlantıların ortaya konulduğu bilim haritalama tekniği ile yapılan atıf analizi (Donthu vd., 2021) göstermektedir ki üretkenlik ve etki değeri bakımından az gelişmiş ülkelerin araştırma alanına katkısı düşüktür.

Şekil 2. Araştırmacıların performans analizi / Eşik değeri olarak: Yazarın minimum doküman sayısı:1 Yazarın minimum atıf sayısı:1 olarak belirlenmiştir. (3027 araştırmacıdan 2534 araştırmacı belirtilen eşik değerini karşılamıştır.)

Araştırma alanının entelektüel dinamiklerini anlayabilmek için araştırmacıların üretkenliği ve etki düzeyi de önemli bir başlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Bundan dolayı araştırma alanındaki en etkili yayınları belirleyerek yayımlar arasındaki ilişkiler analiz edilmiş ve en etkili araştırmacılar listelenmiştir. Çalışmada iki şekilde gösterilen yazar tabanlı görsellerde ortak atıf haritaları (Şekil 5) ve ortak yazarlık haritaları (Şekil 4) yapılmıştır. Dünyanın farklı yerlerinden araştırma konusuna katkı sağlamış çalışmalar listelenmiştir (Tablo 4).

Tablo 4. Araştırmacıların performans analizi*

	Yazar/Yazarlar	Üniversite	Etki Değeri
1	V.M. Waligo J. Clarke Rebecca Hawkins	Middlesex University Oxford Brookes University Oxford Brookes University	314
2	Dimitri Ioannides Szilvia Gyimóthy	Mid Sweden University Copenhagen Business School	267
3	Gang Li Ben Haobin Ye Rob Law Huy Quan Vu	Deakin University Sun Yat-sen University The Hong Kong Polytechnic University Deakin University	239
4	Lisa Ruhanen Betty Weiler Brent D. Moyle Char-lee J. McLennan	The University of Queensland Southern Cross University Southern Cross University Griffith University	219
5	Lisa Ruhanen	The University of Queensland	174
6	Piotr Niewiadomski	University of Aberdeen	164
7	Jarkko Saarinen	University of Oulu	160

Sürdürülebilir turizm araştırmaları sürdürülebilirlik, turizm, planlama ile ilgili konularda uzmanlaşmış dergilerde yayınlanmıştır. Araştırma sayısı bakımından en baskın dergiler *Sustainability (Switzerland)* ve *Tourism Management*'dir. Etki değeri bakımından *Journal of Sustainable Tourism* ve *Tourism Management*'dir (Tablo 5). Bu çalışmada eşik değeri olarak 1 atıf sayısı belirlenmiş, 486 dergi belirtilen eşik değerini karşılamıştır. Bu analizde 4 farklı baskın küme olduğu görülmektedir (Şekil 3). Renkler bu dergiler arasındaki bağlantıyı veya yakınlığı temsil etmektedir. Aynı küme içindeki yakınlık dergilerin ortak atıflarını göstermektedir. Kırmızı kümede yer alan "*Sustainability (Switzerland)*" dergisi ve mavi kümede yer alan "*Journal of Sustainable Tourism*" alıntı ve üretkenlik bakımından ön plana çıkmakta, farklı kümelerde yer almalarına rağmen kümeler arasında da güçlü bir bağlantı bulunmaktadır. "*African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure*" mor renkli kümede, "*Worldwide Hospitality and Tourism Themes*" ise gri renkli kümede alıntı ve üretkenlik bakımından ön plana çıkan dergilerdir.

Tablo 5. Dergilerdeki Bibliyografik Bağlantı

Dergi Adı	Araştırma Sayısı	Atıf/Alıntı Sayısı
1 Sustainability (Switzerland)	544	7898
2 Journal of Sustainable Tourism	389	13480
3 Worldwide Hospitality and Tourism Themes	74	365
4 African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure	71	265
5 Geojournal of Tourism and Geosites	56	324
6 Tourism Management	53	4355
7 Journal of Environmental Management and Tourism	50	122
8 Current Issues in Tourism	47	995
9 Tourism Planning and Development	44	583
10 Journal of Cleaner Production	42	1674

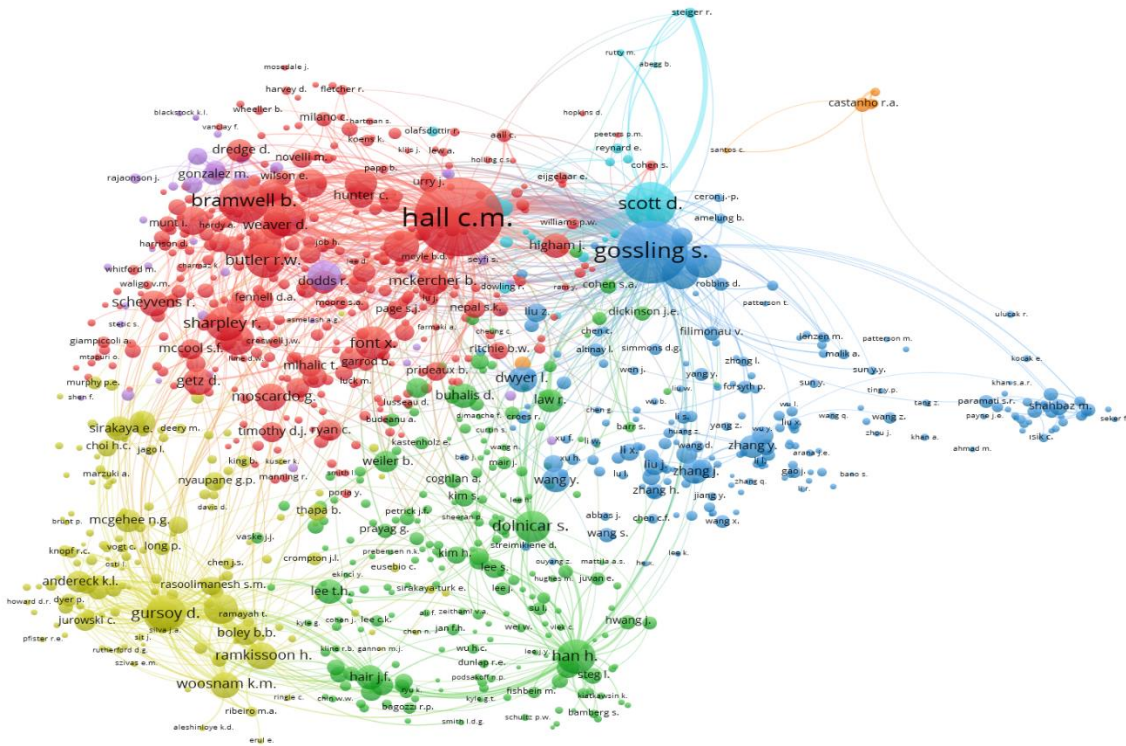
"*Sustainability (Switzerland)*" dergisi coğrafya, planlama ve kalkınma, mühendislik, inşaat, yönetim, politika ve hukuk, bilgisayar ağları ve iletişim, enerji, mimari, yenilenebilir enerji, sürdürülebilirlik ve çevre konularında yapılan araştırmaları yayınlamaktadır. "*Journal of Sustainable Tourism*" mavi kümede temsil edilmekte olup, turizm ve sürdürülebilir kalkınma arasındaki ilişkileri eleştirel bir bakış açısıyla değerlendiren çalışmalara bünyesinde yer vermektedir. Sürdürülebilir turizm ile ilgili ekonomik, sosyal, kültürel, politik, örgütsel ve çevresel yönleri araştıran teorik, kavramsal ve ampirik araştırmalar yoğunluktadır. Mor renkli kümede temsil edilen "*African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure*" ise işletme, yönetim, muhasebe, turizm, konaklama işletmeciliği, coğrafya, planlama ve geliştirme konularındaki çalışmalara yer verilmektedir. Sürdürülebilir turizmin sektörel bazda ele alındığı bu kümede girişimcilik, konaklama ve ekonomi başlıkları belirgindir. Gri renkli kümede temsil edilen "*Worldwide Hospitality and Tourism Themes*" dergisinde turizm ve konaklama endüstrisinin karşı karşıya olduğu başlıca zorluklara ilişkin tematik araştırmalara yer verilmektedir. Sektör verilerini uygulayıcıların görüşleri ile

Tablo 6. Ülkelerin ortak yazarlık analizi*

Ülke	Doküman	Atf	Bağlantı
1 İspanya	328	4943	169
2 Çin Halk Cumhuriyeti	308	5385	273
3 ABD	289	6062	294
4 Birleşik Krallık	246	6949	338
5 Avusturya	232	8169	244
6 İtalya	227	3312	113
7 Güney Afrika	145	2808	180
8 Endonezya	133	678	64
9 Malezya	126	1584	113
10 Polonya	116	1187	104

* Eşik değeri olarak: Ülkenin minimum doküman sayısı:1 Ülkenin minimum atf sayısı:1 olarak belirlenmiştir. (146 ögeden 146 öge eşik değerini karşılamıştır.)

Ortak yazarlık analizinde ilk sırada yer alan ülkeler İspanya, Çin ve ABD olarak sıralanmaktadır. En etkili ülkeler ise Avusturya, Birleşik Krallık, ABD olarak sıralanmaktadır. Analize dahil olan 146 ülkeden 10'unun listelendiği tablodan da anlaşılacağı üzere (Tablo 6.) bağlantı gücü bakımından ABD, Çin, Birleşik Krallık ve Avusturya ana araştırma hattını oluşturmaktadır.

Şekil 5. Araştırmacıların ortak alıntı analizi / Eşik değeri olarak: Yazarın minimum doküman sayısı:1 (132.461 araştırmacı belirtilen eşik değerini karşılamıştır.)

Bu kısımda yazarların ortak alıntıları analiz edilmiştir. Ortak alıntı analizi, aynı atıfların yer aldığı yayınların tematik olarak benzer olduğunu varsayan bir bilim haritalama tekniğidir. Burada, tematik kümeler alıntılanan yayınlara dayalı olarak türetilmektedir. Fakat bu analizin olumsuz bir yönü, yüksek oranda alıntı yapılan yayınlara odaklanmasıdır. Yani yeni veya niş yayınları tematik kümenin dışında bırakmaktadır (Hjørland, 2013).

Tablo 7. Araştırmacıların ortak alıntı analizi*

	Araştırmacı	Alıntı/Atf
1	Colin Michael Hall	2029
2	Stefan Gössling	1439
3	Daniel Scott	876
4	Bill Bramwell	828
5	Bernard Lane	642
6	Dogan Gursoy	581
7	Heesup Han	567
8	Richard Sharpley	562
9	Richard W. Butler	541
10	Xavier Font	516

* Eşik değeri olarak: Yazarın minimum doküman sayısı:1 (132.461 araştırmacı belirtilen eşik değerini karşılamıştır.)

Ortaya çıkan bilim haritasına göre altı araştırma kümesi bulunmaktadır. Bu doğrultuda sürdürülebilir turizm araştırmalarında en etkili küme olan kırmızı grup Colin Michael Hall, liderliğinde oluşmuştur. Stefan Gössling ve Daniel Scott gibi araştırmacıların öne çıktığı küme, bir diğer etkili grup olarak karşımıza çıkmaktadır. Heesup Han liderliğinde oluşan yeşil küme ise üçüncü etkili küme, Doğan Gürsoy liderliğinde oluşan sarı küme dördüncü etkili küme, Rachel Dodds liderliğinde oluşan mor küme beşinci etkili küme, Rui Alexandre Castanho liderliğinde oluşan turuncu küme ise altıncı etkili kümedir.

Colin Michael Hall coğrafya perspektifinden sürdürülebilir turizm konusunu ele almaktadır. Hall çalışmalarında Gössling ve Scott gibi araştırmacılar ile bağlantı kurarak kavramı uluslararası seyahat, krizler (Gössling vd., 2021; Hall vd., 2020) aşırı turizm (Oklevik vd., 2019), iklim değişikliği (Gössling vd., 2012; Stefan, 2012) ve kaynak kullanımı (Gössling vd., 2012) gibi konular ışığında ele almıştır. Araştırmacı turizm planlaması, politika, siyaset, güç, tüketim, göç, siyasi istikrarsızlık, şiddet, postkolonyalizm ve medya ile sürdürülebilir turizmi eleştirel ve yorumsamacı yaklaşım ile değerlendirmektedir. Gössling ve Scott araştırmalarında daha çok çevresel sürdürülebilirlik konusuna odaklanmaktadır. Çalışmalarında da turizmin çevresel sonuçları, ekolojik ayak izi, biyoçeşitlilik, su kaynakları, iklim değişikliği, eko verimlilik, sera gazı emisyonu, karbon ayak izi, enerji kullanımı başlıkları ön plana çıkmaktadır (Gössling vd., 2012; Gössling vd., 2012; Gössling vd., 2011; Gössling & Peeters, 2015; Scott vd., 2010). Heesup Han liderliğinde oluşan yeşil kümenin araştırma temaları konaklama endüstrisi, davranış teorisi, restoran endüstrisi, müşteri

sadakati, davranış niyetleri ve çevre dostu tutumlardır (Han, 2015; Han & Yoon, 2015; Kiatkawsin & Han, 2017; Song vd., 2019). Doğan Gürsoy liderliğinde oluşan sarı kümede misafirperverlik, pazarlama ve tüketici davranışları konularında araştırmalar yapılmaktadır (Lu & Gursoy, 2016; Lu vd., 2016). Rachel Dodds liderliğinde oluşan mor kümede ise aşırı turizm, sorumlu seyahat, tüketici motivasyonları, turizm geliştirme ve planlama konularında araştırmalar yapılmaktadır (Dodds vd., 2018; Dodds & Butler, 2019; Walsh & Dodds, 2017). Rui Alexandre Castanho liderliğinde oluşan turuncu kümede bölgesel çalışmalar yapılmakta olup planlama kavramına vurgu yapılmaktadır (Castanho vd., 2020; Castanho vd., 2020; Morais vd., 2019; Santos vd., 2019).

Açıklandığı ve şekilde (Şekil 5.) ifade edildiği üzere ortak alıntıların analiz edilmesi ile ortaya çıkan kümeler araştırmacıların tematik kümelerini meydana getirmiştir. Bu bilim haritası sürdürülebilir turizm konusundaki temaları ve bilim alanının entelektüel yapısını ortaya koymaktadır. Konu yelpazesinin geniş olması metodolojik, pratik ve teorik çerçevenin olgunlaşmasına katkı sunmaktadır. Birimler arasındaki ilişkinin/bağlantının yoğun olması -özellikle kırmızı ve mavi kümede- farklı seslerin bir arada duyulduğu anlamına gelmektedir.

Şekil 6. Anahtar Kelime Analizi /7819 anahtar kelime

Son olarak anahtar kelime analizi yapılmıştır. Önceki üç teknik yayınlara odaklanırken, kelime analizi için analiz birimi "sözcükler"dir. Diğer analizlerden farklı olarak kelime analizi, yayının içeriğini inceleyen bir tekniktir (Donthu vd., 2021).

Tablo 8. Anahtar Kelime Analizi

Anahtar Kelime	Frekans
1 Sürdürülebilir Turizm	1361
2 Sürdürülebilir Turizm Gelişimi	301
3 Ekoturizm	105
4 Turizm Gelişimi	86
5 Kırsal Turizm	69

6	Topluluk Temelli Turizm	67
7	Covid-19	64
8	İklim Değişimi	59
9	Aşırı Turizm	57
10	Korunan Alanlar	55

Bu araştırmada yapılan anahtar kelime analizine göre yazarların en çok kullandığı birinci kelime sürdürülebilir turizm ve sürdürülebilir turizm gelişimidir. Anahtar kelimeyi temsil eden dairenin boyutu araştırmanın alaka düzeyine göre oluşmaktadır. Çalışmamız “sürdürülebilir turizm” araştırmaları ile sınırlı olduğu için bu kelimenin frekansının fazla olması beklenen bir durumdur. Frekansı fazla olan diğer anahtar kelimeler ekoturizm, aşırı turizm, iklim değişikliği, topluluk temelli turizm, COVID-19, korunan alanlar ve turizm gelişimidir (Tablo 8.) Anahtar kelimeler ortak alıntı analizinde ortaya çıkan kümeleri temsil eden sözcüklerdir. Ayrıca bu analiz, performans analizi ve bilim haritalama yöntemi ile ortaya çıkan bulguları da desteklemektedir.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Araştırmamızda sürdürülebilir turizm alanının çok boyutlu ve multidisipliner doğası, performans analizi ve bilim haritalama yöntemi ile ortaya konulmuştur (Serrano vd., 2019). Çalışmamızda 2013-2023 yılları arasında yayınlanan makaleler değerlendirilerek ortaya çıkan bilimsel birikim incelenmiştir. Bu sayede sürdürülebilir turizm araştırmalarındaki eğilimler ve kalıplar keşfedilmeye çalışılmıştır. 3133 makalenin analiz edildiği araştırmamızda öncelikle performans analizi yapılmıştır. Performans analizi ile ülkeler ve araştırmacılar incelenmiştir. Doküman ve atıf sayısı dikkate alınarak yapılan sıralamaya göre Avusturalya, Birleşik Krallık, ABD ve Çin Halk Cumhuriyeti üretkenlik ve etki değeri bakımından lider ülkelerdir. Araştırmacıların üretkenlik ve etki düzeyinin ortaya konulduğu performans analizinde de benzer bir kümelenme görmekteyiz. Kavramın rekabet gücünü arttırdığı ve turizm sorunlarına bir çözüm olarak görüldüğü düşüncesinden hareketle, ifade edilen ülkelerde araştırma faaliyetlerine daha fazla yatırım yapılmaktadır (Goffi vd., 2019). Bu durum da sürdürülebilir turizm konusuna yönelik ilgiyi arttırmıştır. İlginin artmasına paralel olarak sürdürülebilir turizm ile ilgili konularda uzmanlaşmış bilimsel dergi sayısı da artmıştır (Şekil 3. ve Tablo 5.). Bu dergilerde farklı yaklaşımlar ile sürdürülebilir turizm konusu ele alınmıştır. İncelediğimiz yıl aralığında dört önemli araştırma eğilimi keşfedilmiştir. Bunlar davranışlar, algı-tutum, sektörel bakış ve bölgesel planlama olarak gruplandırılabilir (Şekil 3. ve Şekil 4.). Eğilim ve bakış açılarına göre ortaya çıkan kümelenmeler arasında güçlü bir bağlantı olduğu tespit edilmiştir. Bilimsel literatürün üretilmesi ve yayınlanmasına öncülük eden 4 farklı baskın bilimsel dergi arasındaki güçlü bağlantı, kavramın interdisipliner ve multidisipliner doğasını da ortaya koymuştur (Şekil 3.). Bibliyografik bağlantı analizi ile değerlendirmeye aldığımız kümeler, sürdürülebilir turizmin pratiğe aktarılabilir/uyum sağlayabilir bir paradigma olduğunu göstermiştir. Bir kilometre

taşı olarak kabul edilen Brundtland Raporu'ndan bu yana geçerliliğini koruması ve kabul edilmesi de bu özelliğinden kaynaklanmaktadır.

Yapılan bilimsel haritalama (ortak yazarlık ve ortak alıntı analizi) ile yine ülkeler ve araştırmacılar incelenmiştir. Bu incelemede doküman ve atıflar veri olarak seçilmiş, aralarındaki bağlantı haritalandırılmıştır. Araştırmacıların ortak alıntı analizinde (Şekil 5.) altı ana araştırma kümesi ortaya çıkmıştır. Hall, Gössling ve Scoot, Han, Gürsoy, Doods ve Castanho liderliğinde oluşan bu kümelerde farklı perspektif ve metodolojiler kullanılarak sürdürülebilir turizm konusu araştırılmaktadır. Kümeler esasında araştırma temaları anlamına gelmektedir. Kümeler arasındaki yakınlık ve hiyerarşi diyalogun varlığını da kanıtlamaktadır. Son olarak yapılan anahtar kelime analizinde çevresel, sosyal ve politik sürdürülebilirliği vurgulayan odak temalara rastlanmıştır. Anahtar kelime analizi ve diğer analizlerden çıkarılan ana fikirler şunlardır: İlk olarak sürdürülebilir turizm terimi ile güncel olaylar oldukça yakın ilişki içindedir. Araştırma başlıkları, alıntı analizi ve anahtar kelime analizinde COVID-19, iklim değişikliği gibi kavramların sıkça ifade edilmesi bu durumu doğrulamaktadır. Araştırmacılar bu kelimeleri vaka çalışmaları ile değerlendirdiği gibi teorik olarak da değerlendirmiştir. İkinci olarak toplumun ihtiyaçları, sektörün ihtiyaçları ve karar vericilerin ihtiyaçlarına yanıt veren araştırmalar yapılmıştır. Bu doğrultuda yönetim planı, planlama, yönetim mekanizması ve model önerisi gibi ifadelerle çalışma başlıklarında rastlamaktayız. Aşırı turizm, topluluk temelli turizm, kırsal turizm gibi anahtar kelime analizinde frekansı fazla olan bu kelimeler sosyal sorunlara sürdürülebilir turizm çatısı altında çözüm arandığını göstermektedir. Üçüncü olarak araştırmacılar arasında teorik tartışmaların halen devam ettiği görülmüştür.

Son olarak ifade edildiği üzere bu makalede sürdürülebilir turizm kavramı Scopus veritabanı baz alınarak incelenmiştir. Araştırmamızda büyük hacimli bilimsel veri analiz edilmiş ve bu yapılandırılmamış veriler anlamlandırılmıştır. Bilimsel üretimin devam ettiği her gün, araştırma alanına yeni yayınlar eklenmektedir. 3133 makale (early access dahil değildir) 24.04.2023 tarihinde toplanmıştır. Bu tarihten sonra yayınlanan araştırmalar bu çalışmanın kapsamı dışındadır. Söz konusu durum gelecekteki araştırmalar için bir fırsattır. Ek olarak Web of Science ve Google Scholar gibi veritabanları kullanılarak gerçekleştirilecek çalışmalar da ilgi çekici sonuçlar üretecektir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Teşekkür: Katkılarından dolayı hakemlere teşekkür ederiz.

Destek Bilgisi: Bu çalışma, Bursa Uludağ Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi (BUÜ BAP, Proje Numarası: 1232) tarafından desteklenmiştir.

Çıkar Çatışması: Yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.

Etik Onayı: Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Güncel Turizm

Araştırmaları Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazar(lar)ına aittir.

Bilgilendirilmiş Onam Formu: Tüm taraflar kendi rızaları ile çalışmaya dâhil olmuşlardır.

Etik Kurul Onayı: Çalışma kamuya açık ikincil verilerin kullanılmasıyla oluşturulmuştur.

Araştırmacıların Katkı Oranı: Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Veri Kullanılabilirlik Beyanı: Araştırma verileri paylaşılmamıştır.

KAYNAKÇA

- Aall, C., & Koens, K. (2019). The discourse on sustainable urban tourism: The need for discussing more than overtourism. *Sustainability*, 11(15), 1-12.
- Andrade-Valbuena, N., Baier-Fuentes, H., & Gaviria-Marin, M. (2022). An overview of sustainable entrepreneurship in tourism, destination, and hospitality research based on the web of science. *Sustainability*, 14(22), 1-26.
- Bianchi, R. V. (2004). Tourism restructuring and the politics of sustainability: A critical view from the european periphery (The Canary Islands). *Journal of Sustainable Tourism*, 12(6), 495-529.
- Börner, K., Chen, C., & Boyack, K. W. (2003). Visualizing knowledge domains. *Annual Review of Information Science and Technology*, 37(1), 179-255.
- Bramwell, B., & Lane, B. (2014). The “critical turn” and its implications for sustainable tourism research. *Journal of Sustainable Tourism*, 22(1), 1-8.
- Butler, R. W. (1999). Sustainable tourism: A state-of-the-art review. *Tourism Geographies*, 1(1), 7-25.
- Castanho, R. A., Couto, G., & Pimentel, P. (2020). Principles of sustainable tourism and cultural management in rural and ultra-peripheral territories: extracting guidelines for application in the azores archipelago. *Cultural Management: Science and Education*, 4(1), 9-24.
- Castanho, R. A., Couto, G., Pimentel, P., Carvalho, C. B., & Sousa, Á. (2020). Territorial management and governance, regional public policies and their relationship with tourism. A case study of the azores autonomous region. *Sustainability*, 12(15), 1-16.
- Cisneros, L., Ibanescu, M., Keen, C., Lobato-Calleros, O., & Niebla-Zatarain, J. (2018). Bibliometric study of family business succession between 1939 and 2017: Mapping and analyzing authors’ networks. *Scientometrics*, 117(2), 919-951.
- Çiçek, D., & Kozak, N. (2012). Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi’nde yayımlanan hakem denetimli makalelerin bibliyometrik profili. *Türk Kütüphaneciliği*, 26(4), 734-756.
- Danvila-del-Valle, I., Estévez-Mendoza, C., & Lara, F. J. (2019). Human resources training: A bibliometric analysis. *Journal of Business Research*, 101, 627-636.
- Dodds, R., Ali, A., & Galaski, K. (2018). Mobilizing knowledge: Determining key elements for success and pitfalls in developing community-based tourism. *Current Issues in Tourism*, 21(13), 1547-1568.
- Dodds, R., & Butler, R. (2019). Overtourism: Issues, realities and solutions (1. Baskı). De Gruyter.
- Donthu, N., Kumar, S., Mukherjee, D., Pandey, N., & Lim, W. M. (2021). How to conduct a bibliometric analysis: An overview and guidelines. *Journal of Business Research*, 133, 285-296.
- Donthu, N., Kumar, S., & Pattnaik, D. (2020). Forty-five years of Journal of Business Research: A bibliometric analysis. *Journal of Business Research*, 109, 1-14.
- Ellegaard, O., & Wallin, J. A. (2015). The bibliometric analysis of scholarly production: How great is the impact? *Scientometrics*, 105(3), 1809-1831.

- Emich, K. J., Kumar, S., Lu, L., Norder, K., & Pandey, N. (2020). Mapping 50 years of small group research through small group research. *Small Group Research*, 51(6), 659-699.
- Fahimnia, B., Sarkis, J., & Davarzani, H. (2015). Green supply chain management: A review and bibliometric analysis. *International Journal of Production Economics*, 162, 101-114.
- Garrigos-Simon, F. J., Narangajavana-Kaosiri, Y., & Lengua-Lengua, I. (2018). Tourism and sustainability: a bibliometric and visualization analysis. *Sustainability*, 10(6), 1-23.
- Garrod, B., & Fyall, A. (1998). Beyond the rhetoric of sustainable tourism? *Tourism Management*, 19(3), 199-212.
- Getz, D., & Timur, S. (2004). Stakeholder Involvement in sustainable tourism: balancing the voices. İçinde W. F. Theobald (Ed.), *Global Tourism* (3. Baskı). Routledge.
- Goffi, G., Cucculelli, M., & Masiero, L. (2019). Fostering tourism destination competitiveness in developing countries: The role of sustainability. *Journal of Cleaner Production*, 209, 101-115.
- Gössling, S., Garrod, B., Aall, C., Hille, J., & Peeters, P. (2011). Food management in tourism: Reducing tourism's carbon 'foodprint'. *Tourism Management*, 32(3), 534-543.
- Gössling, S., Hall, C. M., & Weaver, D. (2009). Sustainable tourism futures: perspectives on systems, restructuring and innovations (1.Baskı). Routledge.
- Gössling, S., & Peeters, P. (2015). Assessing tourism's global environmental impact 1900–2050. *Journal of Sustainable Tourism*, 23(5), 639-659.
- Gössling, S., Peeters, P., Hall, C. M., Ceron, J.-P., Dubois, G., Lehmann, L. V., & Scott, D. (2012). Tourism and water use: Supply, demand, and security. An international review. *Tourism Management*, 33(1), 1-15.
- Gössling, S., Scott, D., & Hall, C. M. (2021). Pandemics, tourism and global change: A rapid assessment of COVID-19. *Journal of Sustainable Tourism*, 29(1), 1-20.
- Gössling, S., Scott, D., Hall, C. M., Ceron, J.-P., & Dubois, G. (2012). Consumer behaviour and demand response of tourists to climate change. *Annals of Tourism Research*, 39(1), 36-58.
- Hall, C. M., Page, S. J., & Page, S. (2006). The geography of tourism and recreation: environment, place and space (3. Baskı). Psychology Press.
- Hall, C. M., Scott, D., & Gössling, S. (2020). Pandemics, transformations and tourism: Be careful what you wish for. *Tourism Geographies*, 22(3), 577-598.
- Han, H. (2015). Travelers' pro-environmental behavior in a green lodging context: Converging value-belief-norm theory and the theory of planned behavior. *Tourism Management*, 47, 164-177.
- Han, H., & Yoon, H. J. (2015). Hotel customers' environmentally responsible behavioral intention: Impact of key constructs on decision in green consumerism. *International Journal of Hospitality Management*, 45, 22-33.
- Hardy, A., Beeton, R. J. S., & Pearson, L. (2002). Sustainable tourism: an overview of the concept and its position in relation to conceptualisations of tourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 10(6), 475-496.
- Higgins-Desbiolles, F. (2018). Sustainable tourism: Sustaining tourism or something more? *Tourism Management Perspectives*, 25, 157-160.

- Hjørland, B. (2013). Facet analysis: The logical approach to knowledge organization. *Information Processing & Management*, 49(2), 545-557.
- Hughes, G. (2004). Tourism, sustainability, and social theory. İçinde A. L. Alan, C. M. Hall, & M. W. Allan (Ed.), *A Companion to Tourism* (ss. 498-509). John Wiley & Sons, Ltd.
- Ioannides, D., & Gyimóthy, S. (2020). The COVID-19 crisis as an opportunity for escaping the unsustainable global tourism path. *Tourism Geographies*, 22(3), 624-632.
- Kiatkawsin, K., & Han, H. (2017). Young travelers' intention to behave pro-environmentally: Merging the value-belief-norm theory and the expectancy theory. *Tourism Management*, 59, 76-88.
- Lu, A. C. C., & Gursoy, D. (2016). Impact of job burnout on satisfaction and turnover intention: do generational differences matter? *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 40(2), 210-235.
- Lu, L., Lu, A., Gursoy, D., & Neale, N. (2016). Work engagement, job satisfaction, and turnover intentions: A comparison between supervisors and line-level employees. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 28(4), 737-761.
- Mihalic, T. (2016). Sustainable-responsible tourism discourse – Towards 'responsustable' tourism. *Journal of Cleaner Production*, 111, 461-470.
- Morais, J., Castanho, R. A., Loures, L., Carlos, P.-G., & Pedro, S. (2019). Villagers' perceptions of tourism activities in Iona National Park: Locality as key factor in planning for sustainability. *Sustainability*, 11(16), 1-18
- Moyle, B., Moyle, C., Ruhanen, L., Weaver, D., & Hadinejad, A. (2021). Are we really progressing sustainable tourism research? A bibliometric analysis. *Journal of Sustainable Tourism*, 29(1), 106-122.
- Niewiadomski, P. (2020). COVID-19: From temporary de-globalisation to a re-discovery of tourism? *Tourism Geographies*, 22(3), 651-656.
- Niñerola, A., Sánchez-Rebull, M.-V., & Hernández-Lara, A.-B. (2019). Tourism Research on Sustainability: A Bibliometric Analysis. *Sustainability*, 11(5), 1-17.
- Oklevik, O., Gössling, S., Hall, C. M., Steen Jacobsen, J. K., Grøtte, I. P., & McCabe, S. (2019). Overtourism, optimisation, and destination performance indicators: A case study of activities in Fjord Norway. *Journal of Sustainable Tourism*, 27(12), 1804-1824.
- Öztürk, N., & Kurutkan, M. N. (2020). Kalite Yönetiminin Bibliyometrik Analiz Yöntemi ile İncelenmesi. *Journal of Innovative Healthcare Practices*, 1(1), 1-13.
- Podsakoff, P. M., Mackenzie, S. B., Bachrach, D. G., & Podsakoff, N. P. (2005). The influence of management journals in the 1980s and 1990s. *Strategic Management Journal*, 26(5), 473-488.
- Ruhanen, L., Weiler, B., Moyle, B. D., & McLennan, C. J. (2015). Trends and patterns in sustainable tourism research: A 25-year bibliometric analysis. *Journal of Sustainable Tourism*, 23(4), 517-535.
- Santos, R., Castanho, R. A., & Lousada, S. (2019). Return migration and tourism sustainability in Portugal: Extracting opportunities for sustainable common planning in Southern Europe. *Sustainability*, 11(22), 1-21.

- Santos-Rojo, C., Llopis-Amorós, M., & García-García, J. M. (2023). Overtourism and sustainability: A bibliometric study (2018–2021). *Technological Forecasting and Social Change*, 188, 1-13.
- Scott, D., Peeters, P., & Gössling, S. (2010). Can tourism deliver its “aspirational” greenhouse gas emission reduction targets? *Journal of Sustainable Tourism*, 18(3), 393-408.
- Serrano, L., Sianes, A., & Ariza-Montes, A. (2019). Using bibliometric methods to shed light on the concept of sustainable tourism. *Sustainability*, 11(24), 1-25.
- Sharpley, R. (2000). Tourism and sustainable development: Exploring the theoretical divide. *Journal of Sustainable Tourism*, 8(1), 1-19.
- Somuncu, M., & Güney, I. (2020). Turizm coğrafyasında yeni eğilimler: bibliyometrik göstergeler üzerinden bir ağ analizi. *Ege Coğrafya Dergisi*, 29(2), 297-319.
- Song, H., Wang, J., & Han, H. (2019). Effect of image, satisfaction, trust, love, and respect on loyalty formation for name-brand coffee shops. *International Journal of Hospitality Management*, 79, 50-59.
- Spenceley, A. (2005). Nature-based tourism and environmental sustainability in South Africa. *Journal of Sustainable Tourism*, 13(2), 136-170.
- Stankey, G. H. (1982). Recreational carrying capacity research review. *Ontario Geography*, 19, 57-72.
- Stefan, D. S., C. Michael Hall, Gössling. (2012). *Tourism and climate change: impacts, adaptation and mitigation* (1. Baskı). Routledge.
- Taylor, J. P. (2001). Authenticity and sincerity in tourism. *Annals of Tourism Research*, 28(1), 7-26.
- Temizkan, P., Çiçek, D., & Özdemir, C. (2015). Bibliometric profile of articles published on health tourism. *Journal of Human Sciences*, 12(2), 394-415.
- Terán-Yépez, E., Marín-Carrillo, G. M., Casado-Belmonte, M. del P., & Capobianco-Uriarte, M. de las M. (2020). Sustainable entrepreneurship: Review of its evolution and new trends. *Journal of Cleaner Production*, 252, 1-21.
- Timur, S., & Getz, D. (2009). Sustainable tourism development: How do destination stakeholders perceive sustainable urban tourism? *Sustainable Development*, 17(4), 220-232.
- Torres-Delgado, A., & Palomeque, F. L. (2014). Measuring sustainable tourism at the municipal level. *Annals of Tourism Research*, 49(C), 122-137.
- Vu, H. Q., Li, G., Law, R., & Ye, B. H. (2015). Exploring the travel behaviors of inbound tourists to Hong Kong using geotagged photos. *Tourism Management*, 46, 222-232.
- Wall, G. (1997). Is ecotourism sustainable? *Environmental Management*, 21(4), 483-491.
- Walsh, P. R., & Dodds, R. (2017). Measuring the choice of environmental sustainability strategies in creating a competitive advantage. *Business Strategy and the Environment*, 26(5), 672-687.
- WCED. (1987). *Our common future*. Oxford University Press..

- Weaver, D., & Jin, X. (2016). Compassion as a neglected motivator for sustainable tourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 24 (5), 657-672.
- Więckowski, M. (2021). Will the consequences of COVID-19 trigger a redefining of the role of transport in the development of sustainable tourism? *Sustainability*, 13(4), 1-15.
- UNWTO. (2018). Specialized agency of the United Nations. <http://www2.unwto.org/>
- UNWTO. (2005). Making tourism more sustainable: a guide for policy makers. United Nations Environment Programme, Division of Technology, Industry and Economics.
- Yeksan, Ö., & Akbaba, A. (2019). Sürdürülebilir turizm makalelerinin bibliyometrik analizi. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 220-231.
- Yılmaz, G. (2017). Restoranlarda bahşiş ile ilgili yayınlanan makalelerin bibliyometrik analizi. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 14(2), 65-79.